

Український квадрат
Малевича

Департамент культури і туризму
Полтавської обласної військової адміністрації
Обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесе Гончара

Серія «Народжені Україною»

Український квадрат Малевича

До 145-річчя від дня народження

Бібліографічне досьє

Полтава – 2024

УДК 016:75.071.1(477)Малевич
У 45

Укладач: *Ольга Пошибайло*

Український квадрат Малевича : до 145-річчя від дня народження : біобібліограф. досьє. / Полтавська обласна бібліотека для юнацтва імені Олесея Гончара ; уклад. О. Пошибайло. – Полтава, 2024. – 36 с. – (Серія «Народжені Україною»)

Кожен знає про «Чорний квадрат» Казимира Малевича. Однак далеко не кожен розуміє, у чому суть геніальності цього художника. У день народження авангардиста згадуємо його біографію, мистецтво та чому можемо вважати його українським художником.

Дане досьє адресоване широкому загалові: поціновувачам живопису, студентам факультетів мистецтвознавства, колегам бібліотекарям та всім тим, хто цікавиться життям та творчістю Казимира Малевича.

З М І С Т

<i>Передмова</i>	<i>С. 4-5</i>
<i>Казимир Великий</i>	<i>С. 6-11</i>
<i>Україна і Малевич: історія митця</i>	<i>С. 12-16</i>
<i>«Чорний квадрат» Малевича: таємниця картини та її тлумачення</i>	<i>С. 16-25</i>
<i>Посмертний трагіфарс</i>	<i>С. 25-28</i>
<i>Фільм про життя та творчість українського художника-авангардиста Казимира Малевича</i>	<i>С. 28-33</i>
<i>Література</i>	<i>С. 34-35</i>

Передмова

«Кожна країна народжує художників, які назавжди вбирають у себе сонячне світло своєї батьківщини, її пейзажі, форми і кольори її довкілля... Взаємодія усіх цих факторів визначає специфіку «національного мистецтва...»

Жан-Клод Маркаде

У світі існує тільки два полотна, які навіть далекі від мистецтва люди впізнають безпомилково – це «Джоконда» Леонардо да Вінчі і картина «Чорний квадрат» авторства Казимира Малевича. Автор останньої картини народився і дорослішав в Україні, а зарахування його до пантеону знаменитих представників тієї чи іншої країни є питанням дискусійним навіть через багато років після смерті самого живописця.

Малевич незмінно входить до списку найбільш суперечливих художників. Одні вважають його генієм, їх опоненти лають живописця за примітивізм і відсутність фантазії. У будь-якому випадку, хоча творчість художника є предметом суперечок, сучасники його пам'ятають і захоплюються яскравими роботами. Інтерес до особистості і полотен Малевича не вщухає з часом, що є свідченням важливої історичної ролі художника.

Призначенням одних художників, таких як Катерина Білокур, є не пошук і виявлення відповідей на вселенські питання, а демонстрація оточуючим краси світу. Для інших же творців місією є відкриття нових граней самовираження, на полотнах цих художників можна побачити світ в їх індивідуальному сприйнятті, як на картинах Марії Примаченко і Івана Марчука.

Живописцем свого часу Казимир Малевич став для того, щоб за допомогою написаних полотен поставити перед людством головні питання. Картини художника запитують, яким має бути мистецтво майбутнього, яким способом краще за все відобразити суть речей. Малевич запитує, що чекає людство в точці, до досягнення якої прагне нескінченність, і як досягти межі нуля, за перетином якої знаходиться початок усього.

Вплив Малевича на світове мистецтво справді колосальний, революційний і такий, що визначив розвиток дизайну на багато років уперед, показавши цінність безпредметного живопису, який стає «не засобом, а самозмістом». І найприкріше, що крім очевидного нерозуміння масштабу геніальної постаті за життя, у нас дотепер про Малевича дуже мало говорять як про митця, сформованого українською культурою. Навіть таке явище, яке довгий час називають «русскій авангард» – це феномен, сформований насамперед українцями (Архипенко, брати Бурлюки, Екстер, Єрмилов, Меллер, Пальмов, Татлін).

Спочатку російська імперія, а потім СРСР та його самопроголошена правонаступниця РФ звичним способом привласнювали собі досягнення всіх мешканців колонії, переконавши навіть самі колонізовані народи, що їхні власні здобутки винятково другорядні. І те, що поступово європейські й американські музеї виправляють підписи під картинами вище зазначених митців з «росія» на «Україна» (а ще це нещодавно сталося з Рєпіним, Айвазовським і Куїнджі), це аж

ніяк не досягнення нашого Міністерства культури чи якоїсь продуманої державної політики. Передусім це наслідок активної позиції наших громадян-ентузіастів за кордоном. Втім, поки про «український авангард» мало знають й на батьківщині Малевича, годі сподіватися, що про його приналежність дізнаються у світі.

«Малевич був одним з найперших абстракціоністів в світі. Чому і слава така у нього надзвичайна, бо абстрактним мистецтвом захопилися зараз тисячі художників. Це дає великі можливості оперування кольором, ритмом і так далі. А коли Малевич, одним із перших, зрозумів, що можна малювати непередметно, несюжетно, безсюжетно, то він... Він каже: «Я був настільки приголомшений...» Всі ж малюють щось конкретне – там «Іван Грозний убиває свого сина», хтось когось любить, а тут – безсюжетно...» (Київський мистецтвознавець Дм. Горбачов).

Таке бачення і зображення картини світу знайшло практичне втілення у другій половині ХХ століття у візуалізації зображень, комп'ютерному дизайні, створенні 3D-формату.

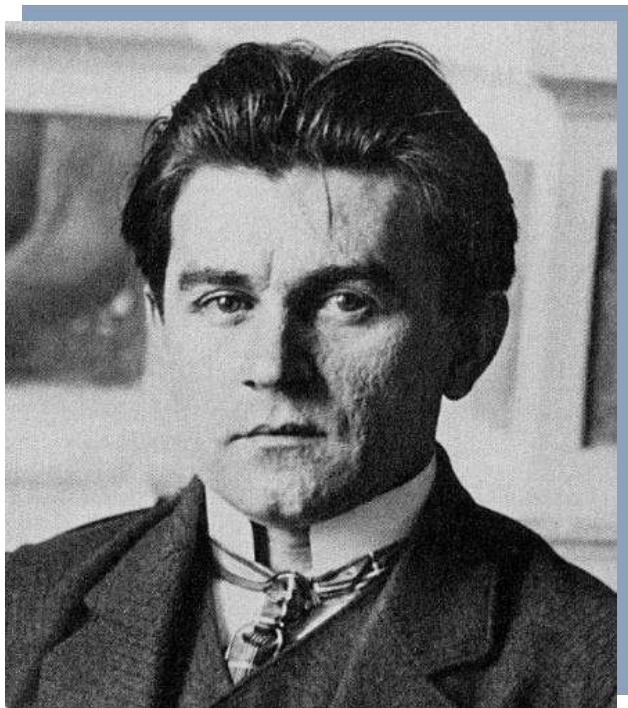
З авангардизмом Малевича пов'язані художній дизайн, поява конструктивізму в архітектурі, фотографія, мультиплікація, перша рок-опера.

Супрематичне світосприйняття Казимира Малевича знайшло своє втілення в архітектурному стилі ХХ ст. – конструктивізмі з його суворістю, лапідарністю, геометризмом.

Феномен Казимира Малевича у тому, що його інтуїтивні мистецькі пошуки, теоретичні узагальнення стали тим всепланетарним пророцтвом, яке визначає інтелектуальні, творчі пошуки і наукові відкриття ХХІ століття.

Казимир Великий

Народився Казимир в 1879 році в маєтку своєї рідної тітки Марії Оржеховської на вулиці Жилинська (орієнтовно номер 62-65). Цей район Києва і тоді вважався престижним. Хрестили Малевича в костелі св. Олександра в Києві.

Зараз на місці будиночка – корпус Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона.

Казимир Северинович Малевич був старшим із 14 дітей. Батько художника, Северин – поляк, директор цукрових заводів, мати – українка з Полтавщини, домогосподарка. Обоє батьків були родовими дворянами. Прізвище «Малевич» зустрічається в Польщі, Литві,

Україні, Білорусі. Перший крок Казіка й перші уроки живопису, останні заняття зі студентами й остання персональна виставка – усе це було в Києві.

Рідкісне сьогодні ім'я Казимир означає «оголошувати», «глашатай, що говорить про світ», «провідник», «оповідач», «казати миру». Найкраще цей тип чоловіків можна охарактеризувати словами, які Ромен Роллан вклав в уста свого героя Жана Крістофа, що промовив перед смертю: « Якщо б повернутися, щоб знову боротися». Його енергетика як ніби створена з окремих клаптів, які тим не менш гармонійно поєднуються між собою. Звичайно, це всього лише звукове сприйняття імені, однак чи не тому Казимир Малевич, прагнучи до самовираження як це прийнято сьогодні говорити, на своїх полотнах так часто використовував ламаний штрих і мозаїчну композицію? Зазвичай імпульсивність починає проявлятися в характері Казимира з самого дитинства. Він вельми самолюбний і частенько ця якість робить його досить різким у спілкуванні. Однак до лідерства Казимир прагне вкрай рідко, волюючи бути просто незалежною людиною.

У дитинстві він виявляє важкість і впертість характеру, завдає багато клопоту своїм батькам. Казимир росте досить незвичайною і неординарною дитиною.

Більшу частину дитинства провів у селах Поділля, Слобожанщини та Сіверщини, де батько працював управляючим на цукроварнях. «Серед цих сіл, розташованих у пречудових закутках природи, на тлі чарівних краєвидів і проходило моє дитинство», – писав згодом він.

Разом із селянками Казимир розмальовував хати в орнаментальному стилі. Батькові не подобалося прагнення сина до малювання, тому віддав його до агрономічного училища в селі Пархомівка неподалік Білопілья.

Казимир зростав у патріархальній родині, де шанувалася праця, люди праці. У родині не було прийнято голосно говорити про свої почуття. У ставленні батьків

до дітей не було яскравих сентиментів. Разом з тим, у своїх спогадах сестра Вікторія Северинівна описує Казимира Малевича як слухняного і люблячого сина: «По словам матери, Казимир был весьма прилежным, внимательным, привязанным к братьям и сестрам. Очень любил мать и с ней одной был откровенен в мечтах об искусстве».

Мати, яка народила у двадцять, любила свого первістка чи не найбільше з-поміж дітей. І не просто любила, а й розуміла, готова була заради щастя свого «Казика», яким він його для себе бачитиме, зробити все.

Людвіка Олександрівна була високо поетичною натурою. Вона писала польською вірші високого стилю, глибоко проникаючи в культуру цієї мови, шліфуючи слова відповідно до передачі висловлених почуттів. Самому ж Казіку більше до вподоби були її різноманітні за малюнками вишиванки. Під її керівництвом він оволодів майстерністю вишивання, усвідомивши важливість поєднання таланту й творчості у кожній справі. Від матері до нього перейшло і відчуття прекрасного у мистецтві та навколишньому світі.

Від самого дитинства Казимир любив попоїсти й був небайдужий до українських страв: «Мені подобалося харчування селян, у котрих я часто їв, не дивлячись на те, що дома мені теж нічого не бракувало. У них смачніше було». А ось як Малевич писав у автобіографії про улюблений національний продукт – сало: «Я зростав серед цього українського сала та часнику...»

За запрошенням близьких друзів батька Папроцьких, сім'я Малевичів 1894 року прибула до Конотопа. Майже 10 літ їх родина буде пов'язана з роботою на залізниці. Малювання, яке щодалі більше захоплювало Казимира, не подобалося батькові, котрий мріяв про технічну освіту для сина.

Таємно, бо батько не схвалював захоплення сина живописом, юнак продовжує малювати. У своїх спогадах митець наголошує, що саме в Конотопі він стає художником. Перед цим були Білопілля, Пархомівка, де пробував малювати на «тряпочках» фарбами, виготовленими власноруч – з глини, змішаної з фабричними фарбниками.

Якось із Конотопа Людвіка поїхала з Казимиром до Києва, повела сина до художньої крамниці, звідки юнак вийшов з етюдником і повним набором фарб. «Цілу дорогу я милувався отими фарбами. Вони приємно бентежили мою нервову систему, як і уся природа». Цей момент можна вважати першим Казимировим кроком у світ професійного живопису.

Після поїздки в Київ, шістнадцятирічний Казимир дуже багато малює і пише фарбами. За словами дослідниці творчості Малевича Ніни Велігоцької, кращою оцінкою художнику-початківцю стало замовлення і продаж його робіт. Перша картина «Місячна ніч» була продана за 5 крб. На другій картині було намальовано гай з буслами, яка також була продана.

Був якось Казимир із батьком у Києві, у вікні крамниці «побачив полотно, що на ньому було смачно намазано зображення дівчини, котра сиділа на ослоні і оббирає картоплю, картопля і лушпиння були вражаюче живі, «і на мене це також справило незабутнє у пам'яті явище, як і від самої природи».

Так «Київ ставав новим середовищем, котре впливало на мою психіку. Він

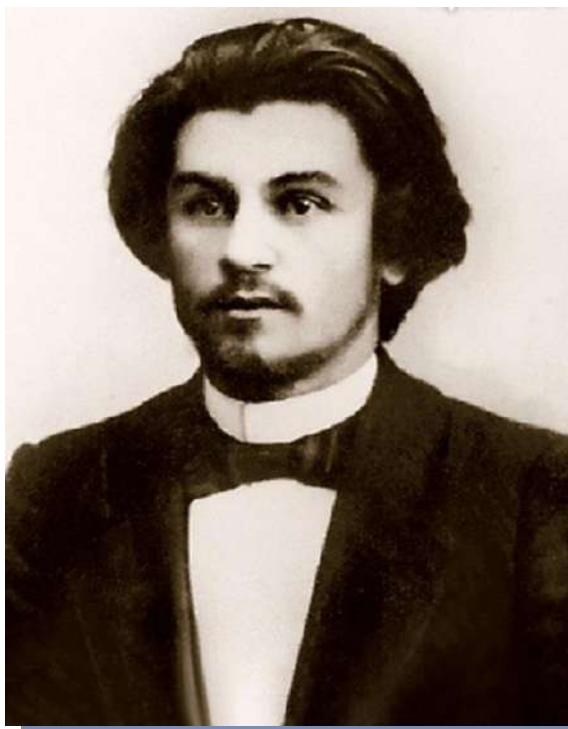

розкривав мені нове буття мистецтва» – писав Казимир.

Існує версія, що у Києві 17-річний юнак знаходить малювальну школу М. Мурашка на вулиці Трьохсвятительській. За словами Малевича, він знайомиться з її викладачем, художником М. Пимоненком: «Показую свої роботи – вже етюди з натури. Потрапляю до Київської художньої школи...». Проте життєві обставини відкоригують його плани. Серед архівних матеріалів підтверджувальних фактів зарахування Казимира Малевича до цієї школи, на жаль, не знайдено.

Найулюбленішою ж піснею Казимира Малевича була «Гуде вітер вельми в полі, реве, ліс ламає», «При дорозі хрест високий, кров'ю обілляний», «крамольна» «Ще не вмерла України ні слава, ні воля».

За свідченнями друзів і знайомих, Казимир Малевич дуже добре співав – у нього був бас. Особливо весело проходили вечори, коли з бандурою з'являвся художник Володимир Татлін – грав українські мелодії, а Малевич співав.

1896 року сім'я переїхала до Курська й почалося самостійне життя Малевича. Казимир познайомився з художниками, влаштувався креслярем у технічному управлінні Курсько-Московської залізниці. Знайшов однодумців, серед яких був Лев Квачевський – теж з України, про нього Малевич написав у автобіографії: «Він та я були українці».

У 20 років одружився з полькою Казимирою Іванівною Згляйц, дочкою курського лікаря, у них з'явилася дочка Галина. 1905 року, не рахуючись з думкою своєї дружини, Казимир, вибираючи між кар'єрою художника та тихим сімейним життям у провінційному містечку, обирає час змін, полишає дружину з маленькими дітьми і від'їжджає до Москви, прагнучи вступити до

московського художнього училища. Спроби Малевича три рази вступити до училища не мали успіху. З 1906 по 1910 рік Казимир відвідує заняття у студії Федора Рерберга у Москві. У 1907 році на виставках Малевич виставляє свої «Етюди фрескового живопису». У 1909 році відбуваються зміни в особистому житті художника. Казимир і Казимира Малевичі розлучаються. У його житті, як і у її, з'являється нове кохання. Малевич знайомиться і одружується з Софією Рафалович. Молодята оселилися в Москві.

Упродовж 1910-1913 років Казимир бере участь у московських виставках «Бубнового валету». Картини цих років засвідчують про освоєння ним творчої манери Гогена і фовістів («На бульварі», «Садівник»), переходу від експресіонізму до кубізму.

Знайомство з кубістичним живописом Пікассо сприяло його заглибленню в соціальні теорії. А згодом подумки повернувся до селян.

З 1912 року розпочинається творча дружба художника з поетами футуристами О. Кручених і В. Хлебніковим. Він бере участь у ряді видань російських футуристів.

Саме співпраця з футуристом згодом була осмислена К. Малевичем як становлення нового напрямку «супрематизму», що означає «вищий» (від латинського (supremus). «Це новий живописний реалізм, безпредметна творчість», – пояснює його суть.

19 грудня 1915 року в Санкт-Петербурзі відкрилася виставка картин «0,10», «Остання кубофутуристична». Виставка робіт десяти учасників (звідси 10), а нуль – їхнє прагнення звести всі предметні форми до цієї величини й «вийти за нуль» – у безпредметність, у ніщо, в Абсолют.

У ніч перед відкриттям Казимир особисто розвішує 39 полотен – щоб ніхто не побачив їх раніше часу. «Чорний квадрат» – так основна робота значиться у каталозі – чіпляє на покутті, де зазвичай кріпили ікони.

«Чорний квадрат» і був абсолют, очищеним від тимчасового та випадкового. Після цього від руки пише плакати – «Супрематизм живопису». Поява нового мистецького напрямку була пов'язана також з прагненням російських авангардистів відмежуватися від європейських художників-футуристів, заснувавши новий мистецький напрямок.

У липні 1916 року Малевича мобілізовано на дійсну військову службу, яку він проходив у запасному полку.

У 20-ті рр. стан був надто важким, інколи не було копійки на поштову марку. «Терпимо жахливий голод», – пише він своєму другу архітектору Ель Лисицькому за кордон. Новаторські ідеї художника обурюють ідеологів більшовизму – і вони вдаються до найкращого виховного засобу – голоду. У Комісії з покращення побуту вчених переглядають списки на подання матеріальної допомоги. Малевич сподівається отримати 75 рублів, але за ідеалізм і містику його позбавляють грошей. А дома ж вмирає від туберкульозу дружина, важко хворіє мати. Здається, вихід є: друзі прислали посилку з харчами із-за кордону, але на пошті вимагають податок у 300 карб. Де їх взяти? І Малевич відсилає продукти назад.

Нарешті він 20 днів у Варшаві, звідки пише: «Ставлення чудове. Слава ллється дощем». На виставці в Німеччині виставив близько 70 картин і гуаш, потім можна вивезти роботи в Париж, але тримісячну візу не продовжили. Залишитися на Заході? А вдома хвора мати, дочка Уна та молодша за Казіка на 24 роки Наталія Манченко, нове кохання. Він повернувся, але у Німеччині залишив заповіт, який починався словами: «Якщо мене вб'ють...». Одружився і переїхав до Києва, у будинок свого дитинства.

Визнання, причому міжнародне, Малевич здобув ще за життя. 1927 року йому пощастило потрапити до Європи.

Він з успіхом експонував свої роботи у Варшаві та Берліні.

Після, на виставці митець планував відвідати Париж – світову мистецьку столицю. Але поїздку довелося перервати через розпорядження терміново повернутися до СРСР. Вимушене повернення художника обернулося арештом. Три тижні він провів за ґратами, за те що перебував у пансіоні, який належав

білогвардійській еміграції.

У 1930-х роках у картинах «селянської» тематики Малевичем чітко представлена тема Голодомору 1932-1933 років.

Київський період відзначений співпрацею митця з українськими журналами «Нова генерація» і «Альманах-Авангард». Український футурист Михайль Семенко запрошує художника до співпраці з часописом «Нова генерація». Упродовж трьох наступних років художник друкує 12 статей, які повинні були скласти останню ґрунтовну працю Малевича, що мала робочу назву «Ізологія», яка, проте, так і не вийшла у світ.

1930 року у Києві, у залах Картинної галереї відбулася остання прижиттєва персональна виставка картин Казимира Малевича.

Разом з тим, варто зазначити, що київський період не був вже таким безхмарним у житті художника. Час «великого перелому» ламав хребет інтелігенції.

1930 року сталінська культурна революція дісталася Київського художнього інституту. Отже, досвідчених професорів із КХІ «вичистили». І «Казимир Великий», як іноді жартома називав себе художник, назавжди покинув батьківщину свого дитинства та ранньої юності – Україну.

Початок репресій в Україні проти інтелігенції змусив Малевича повернутись у ленінград. Повернувся, але не unikнув арешту: восени 1930-го Малевич три місяці перебував у «Хрестах», як німецький шпигун. Йому інкримінують шпигунство (стаття 58). Телеграми видають за шифровки. Щоб домогтися зізнання, до художника застосовують методику «Жити будеш, кохати не захочеш»: йому впорскували воду під тиском до сечогінного каналу (це він потайки розповів своїй сестрі Вікторії). Смертельний кінець настав не одразу, онкологія розвивалася декілька років.

Хворий Малевич запустив бороду та іронічно називав себе Карлом Марксом. Після самогубства Маяковського Малевич написав: «Я не можу піти, як він, але й жити тут більше не можу».

На початку 1930 року його було несподівано звільнено. Повертаючись додому Казимир Малевич промерз, що згодом переросло в ускладнення і мало наслідок – рак передміхурової залози.

15 травня 1935 р. «Казимир Великий» помер від раку в ленінграді, так і не отримавши візи на виїзд за кордон для лікування.

Вірним своїм ідеям Малевич залишився до кінця життя. Навіть в заповіті живописця відображені його оригінальні погляди. Обряд свого похорону він розписав у деталях. Хотів бути похованим з розпростертими руками – у труні у формі латинського хреста.

Помилкою є загальноприйняте твердження, що, згідно з останньою волею, художника перед кремацією його поклали в супрематичну труну у формі хреста, зображення якого на полотнах Малевича зустрічається дуже часто. Форма труни дійсно була нетиповою. За проектом Миколи Суєтіна для Малевича створено труну-архитектон. Але дійсності насправді не відповідає той факт, що кремації тіло художника піддане в труні з розпростертими руками. Художник заповів, щоб його

прах був похований під москвою, під могутнім дубом поруч з невеличким сільцем Ромашковим (околиця села Немчинівки).

Друзі виконали його посмертну волю. Труна-архитектон, як під іконою, стояла під «Чорним квадратом». Тіло митця було піддане кремації. Алебастрову урну перевезли до Немчинівки. Прах, поміщений у металевий короб, було закопано в неглибоку яму під дубом. На могилі встановили тимчасовий пам'ятник у формі білого дерев'яного кубу із чорним квадратом, який виготовив учень митця Микола Суєтін.

Земну межу основоположник супрематизму перейшов у великій бідності.

Пам'ять в Україні

- *«Малевич і Україна» – під такою назвою 2006 року вийшла книга з 420 сторінок, в якій документально і науково показано кореневий зв'язок генія мистецтва ХХ ст. Казимира Малевича з Україною. Він народився в Києві на вулиці Бульйонській 1879 року.*
- *У вересні 2012 депутати Київської міської ради підтримали ініціативу професора Дмитра Горбачова та президента Асоціації європейських журналістів Артура Рудзицького про перейменування у Києві вулиці Боженка на **вулицю Казимира Малевича**. Тоді вважалося, що саме на цій вулиці (тоді – Бульйонській), народився художник. Подальші дослідження спростували цю версію.*
- *2019 року, до 140-річчя від дня народження художника, Національний банк України випустив **ювілейну монету** номіналом 2 гривні присвячену Казимиру Малевичу.*
- *2019 – **«МАЛЕВИЧ Народжений в Україні» – документальний фільм** приурочений до 140 років від дня народження Казимира Малевича.*
- *2019 – **«Малевич. Український квадрат» – документальний фільм.***
- *У 2021 році у Білопіллі на Сумщині встановили **артоб'єкт**, присвячений художнику-авангардисту Казимиру Малевичу. Тут він провів частину свого дитинства. «Білий хрест на сірому тлі» встановили на перехресті вулиць.*
- *2022 – Байопік **«Малевич»** охоплює період розквіту та важливі етапи з життя митця, які є особливо актуальними в контексті російсько-української війни, але не розповідає повну біографію художника.*

Україна і Малевич: історія митця

За право називати Казимира Малевича своїм ведуть суперечки одразу три країни! За іронією долі, окрім України, на нього претендує Польща і росія. Дві держави, з якими ми і так маємо чимало спірних питань... Отже, як кожна з країн пояснює національну приналежність Малевича саме до їхнього народу.

Польща

Польська сторона обґрунтовує це тим, що сім'я Малевича була польською. Відповідно його рідною мовою теж була польська. Адже це мова, якою користувалися члени його родини. З батьками Малевич справді розмовляв польською. Однак, за свідченнями очевидців, на вулиці він говорив українською.

росія

Представники росії наголошують, що художник прожив чимало років на території їхньої держави. Тут він багато творив і залишив свою творчу спадщину.

Зауважимо, у дитинстві для митця російська мова була екзотичною. Він вивчив її значно пізніше, після польської і української. І до самої смерті в його розмовах зустрічалися польські та українські слівця.

Малевич і Україна

За визначенням українського мистецтвознавця і експерта з творчості Малевича Дмитра Горбачова, «він є україно-російським художником з польським корінням».

Казимира надихала українська народна творчість і спогади дитинства, адже до 17 років він ріс в українських селах.

Українська селянська хата, білостінна мазанка, багато яких Малевич бачив в українських селах, де був поширений настінний розпис, відіграла помітну роль у його супрематичній та кубистичній творчості. На Харківщині, де художник прожив з 12 до 15 років, він бачив розмальовані печі і навіть спостерігав, як їх розписують.

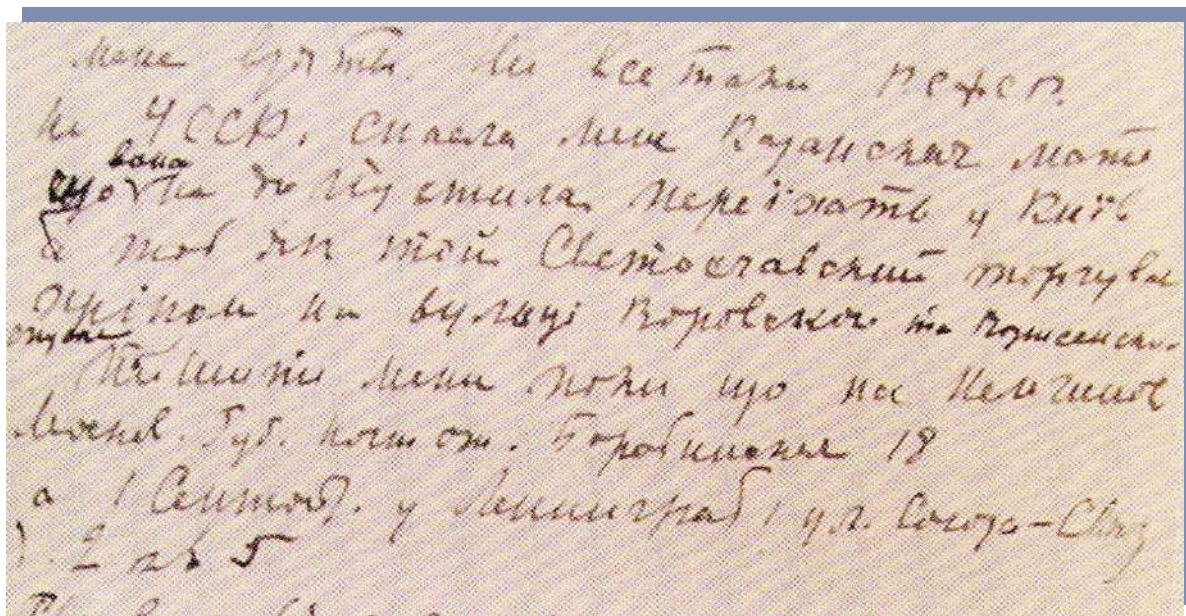
А ось що згадував сам Казимир Северинович: «Село займалося мистецтвом (цього слова я тоді не знав). Словом, воно робило такі речі, які мені дуже подобалися. У цих ось речах і крилася таємниця моїх симпатій до селян. Я з великим хвилюванням дивився, як роблять селянки розписи, і допомагав їм мазати глиною підлогу хат і робити візерунки на печах. Селянки прекрасно зображували птахів, конячок і квіти. Усі фарби виготовлялися на місці з різних глин та синьки. Я пробував перенести цю культуру на печі у себе вдома, але не виходило. Говорили, що я брудню груби. Діставалося і парканам, і стінам сараїв тощо»

Після переслідувань, які зазнали авангардисти у росії, Київ став для Малевича подихом свіжого повітря.

Він отримав тут підтримку серед київських художників і започаткував експериментальний кабінет, де, як він сам казав, «лікував студентів від реалізму та страху кольору».

Українська мова

Малевиц часто писав листи українською мовою, а іноді – на якійсь веселій суміші російської та української мов, з чого можна було зрозуміти, що останню він знає дуже добре. Ось, наприклад, цитата з листа Малевича дружині художника Льва Крамаренка Ірині Жданко: «В Києві кажуть еди хоч відбавляй – вишні черешні та друга ягода що росте пиля самої землі. От би добре було вареників з сметаною та оцієї ягоди з молоком та с сахаром. Еше кажуть поросята в будинку вчених на обід можна брати».

Лист написано 3 липня 1931 в Ленінграді, де тоді панували голодні часи.

Вже живучи в росії, Малевич писав, що його тягне до Києва, тут він повернувся до яскравих кольорів у живописі, створив імпресіоністичний пейзаж «Святошин».

Свої наукові праці він писав українською.

Але це не основне. Важливо, що в анкетах у графі «національність» Малевич неодноразово писав про себе «українець». А це явно свідчить про те, що художник вважав себе українцем.

У Малевича не було освіти

Попри те, що художник є однією з найбільш впливових фігур у мистецтві ХХ століття, він не мав професійної освіти.

Вся його освіта – це школа у Пархомівці Харківської області, де його навчали грамоті і аграрній справі.

«Він був самородком», – зазначив дослідник Жан-Клод Маркаде.

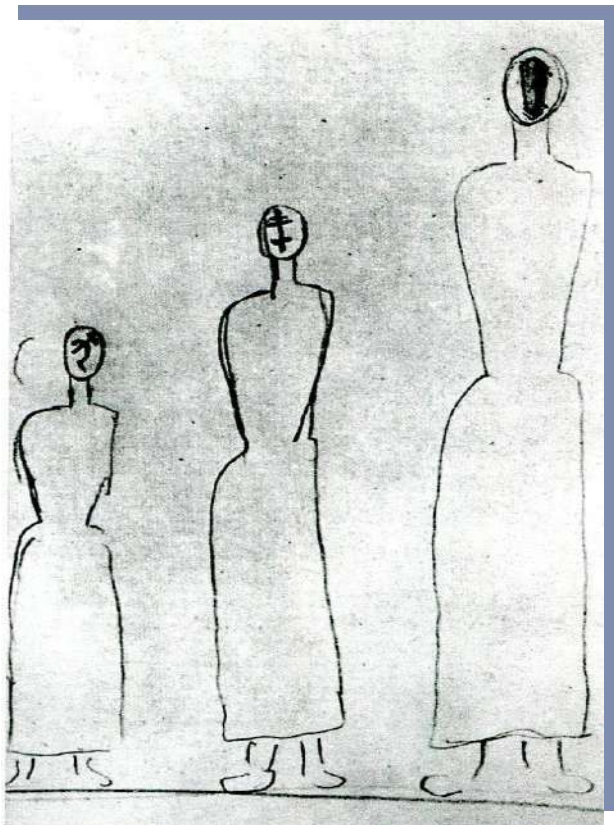
Втім, як розповідають дослідники, митець багато займався самоосвітою, спілкувався з філософами, вчився у художників.

Можливо, саме те, що він не отримав типової художньої освіти, і допомогло

Йому зламати канони мистецтва, зазначають фахівці.

Голодомор

Казимир Малевич – єдиний український художник, у творчості якого відбився Голодомор 1932-1933-х років, від якого померло від 4 до 10 мільйонів українців. Так, на малюнку олівцем, відомому під назвою «Де серп і молот, там смерть і голод» (цитата з популярної у 1920-30-і роки народної пісні), зображені три фігури, риси обличчя у яких замінені на серп і молот, хрест, труну.

Багато з «селянських» картин, які Малевич активно писав у 1930-х роках, містять у собі завуальовані повідомлення. Наприклад, відсутність облич. Крім того, майже всі картини того періоду неправильно датовані. «Оскільки це – картини протесту, вони спеціально датовані більш раннім часом», – коментує мистецтвознавець Олександра Шатських.

Малевич – філософ

Казимир Малевич є не лише всесвітньовідомим художником, чії роботи експонуються у провідних музеях світу і продаються за десятки мільйонів доларів на аукціоні Sotheby's. Він був викладачем і філософом, який написав за своє життя не менше текстів, ніж картин і повторював, що «перо гостріше за пензель і глибше проникає в мозок».

Малевич створив філософію супрематизму, безпредметного мистецтва, виступаючи проти реалістичності у живописі. Він пропонував не робити копію того, що вже і так існує.

«Я не хочу копіювати і викривляти рух предметів і інших різновидів форм природи», – говорив він у своїй книзі «Від кубізму і футуризму до супрематизму».

«Він пропонує із найпростіших форм (квадрат, коло, хрест) і простих кольорів створювати новий вимір.

Цим він і займався – створював нові світи», – розповідає дослідниця творчості художника і авторка книги «Казимир Малевич. Київський період 1928-1930» Тетяна Філевська.

Як «Чорний квадрат» збури публіку

Малевич описував створення «Чорного квадрату» як «освяння», він не міг їсти і спати, а потім взяв і намалював його, розповідав про появу відомої картини французький дослідник Малевича Жан-Клод Маркаде.

При цьому першою реакцією публіки на «Квадрат», який продемонстрували на виставці у петербурзі 1915 року, було обурення. Картину називали «ляпасом» міщанським смакам тогочасного суспільства, провокацією, розповідає Тетяна Філевська. Але дуже швидко після першої негативної реакції «Квадрат» став символом нового мистецтва – символом того, що малювати можна без сюжету й мінімалістично.

Від квадратів до флаконів із парфумами

Крім «Чорного квадрату», у Малевича є ще «Червоний квадрат» і «Білий», а також «Чорне коло», трикутники й овали. Але мало хто знає, що він є ще й автором ескізу флакону для московської парфумерної фабрики «Брокер».

1908 року митець розробив пляшечку висотою 20 см у вигляді брили льоду, на вершині якої сидів ведмідь. Фігурка тварини слугувала кришкою для флакону.

У 1911 році одеколон «Північний» дизайну Малевича надійшов у продаж і фактично без змін продавався аж до кінця ХХ століття.

Художник також ілюстрував книжки, створював листівки, ескізи театральних костюмів і вишивок.

У своїй творчості Малевич пройшов всі етапи розвитку західного мистецтва ХХ століття – був імпресіоністом, створював пейзажні етюди в цьому стилі, експериментував з кубізмом і футуризмом. Малевич, «Літній пейзаж»

Поява зниклого архіву Малевича

Протягом 1928-1930 років Казимир Малевич викладав у Київському художньому інституті, але документів про цей період його життя не існувало, поки їх випадково не знайшли у 2015 році.

Як виявилось, понад 70 років архів Малевича зберігав і нікому про це не розповідав Мар'ян Кропивницький, асистент художника у часи його роботи в Києві.

Таємниця відкрилась лише після смерті Кропивницького – його донька розбирала архів і натрапила на прізвище Малевича. Саме вона розповіла про знахідку мистецтвознавцям.

«Коли ми побачили архів, зрозуміли, це – сенсація. Це були ті документи, які вважалися загубленими: протоколи засідання комісій, п'ять статей, чотири з яких ніколи не публікувалися раніше, записи семінарів і лекцій Малевича», – розповідає пані Філевська.

Дослідники припускають, що причиною такого тривалого мовчання пана Кропивницького було те, що у Радянському Союзі згадувати ім'я Малевича було небезпечно.

Він входив до групи художників-авангардистів, чію творчість засуджували. Когось з цих митців репресували, комусь заборонили творити.

Малевич був занадто великою постаттю, щоб його знищити, його картини просто не виставляли.

«Чорний квадрат» Малевича: таємниця картини та її тлумачення

Знаменита на увесь світ картина українського художника Казимира Малевича «Чорний квадрат» – однозначно найтаємничіша і найцікавіша робота 19 століття. Після стількох років вчені все ж змогли знайти відповіді на деякі незрозумілі питання щодо існування цієї картини, а також розшифрувати таємні підтексти, які вклав Малевич у свій квадрат.

Цю картину Малевич вважав вершиною своєї творчості, адже на ній немає жодних предметів – якщо традиційне образотворче мистецтво наслідує щось із дійсності, то ця картина не наслідує нічого; вона не мистецтво як зображення чогось конкретного, вона – мистецтво як узагальнена форма та колір.

Картину виконано олійною фарбою на квадратному шматку картону розміром 79,5 на 79,5 см. Хоча на перший погляд вона зображає чорний квадрат, фігура не має прямих кутів. Казимир Малевич характеризував її як чотирикутник, зумисне трохи відхиляючи кути від прямих, аби створити незавершену форму, що прагне до руху. Вже невдовзі після створення фарба на оригінальній картині розтріскалася. Її копії, виконані самим автором, перебувають у кращому стані.

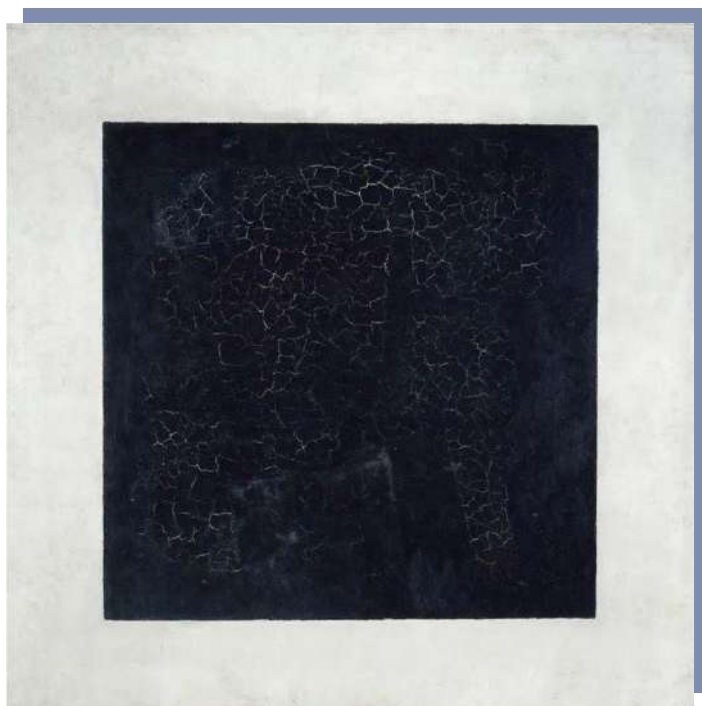
«Чорний квадрат» являє собою безпредметне мистецтво – у картині немає нічого, що наслідувало б дійсність, тільки узагальнені форма та колір. У квадраті підсумовано всю повноту світу; це фігура, в якій починаються й закінчують всі сенси; всі протилежності знаходять в ній гармонію, замість того, щоб розпадатися на окремі образи. Художник пояснював зображене на картині як чисте відчуття безпредметності: чорний чотирикутник – це відчуття, не обмежене будь-яким узятим з дійсності художнім образом, а білий фон – порожнеча за межею відчуттів, яка дозволяє це відчуття окреслити.

Історія створення картини «Чорний квадрат»

1913 року у будинку Михайла Матюшина відбувся «Перший всеросійський з'їзд футуристів», на якому було вирішено оновити театральне дійство, як вид синтетичного і динамічного мистецтва. За чотири дні Малевич створює 12 декорацій, костюмів до вистав.

В останньому акті на сцені глядачі побачили квадрат, наполовину зафарбований чорним, який затьмарив собою сонце. Відома ж у всьому світі картина «Чорний квадрат» з'явилася приблизно через півтори року після опери.

Після прем'єри вистави, зазначає Малевич, він тиждень не може спати та їсти. А потім малює «Чорний квадрат» – олією на полотні. Змішує глянцевою й матову чорні фарби – для глибокого оксамитового тону.

К. Малевич. Чотирикутник, 1915 р. (авторська дата на звороті – 1913 р.). Зберігається в Третьяковській галереї

Тоді ще не було навіть назви новому художньому стилю, іконою якого стане знаменитий «квадрат» – супрематизму. А перша публічна презентація роботи відбудеться лише через шість місяців – у грудні 1915 року на «Останній футуристичній виставці картин 0,10».

Малевич намалював перший «Чорний квадрат» швидко, під дією імпульсу, миттєвого осяяння. Він навіть не встиг підготувати чисте полотно – використав те, що було під рукою, на якому вже почав малювати іншу картину. І цей початковий малюнок добре видно на рентгенограмі першого «квадрата».

На рентгенограмі «Чорного квадрата» 1915 року видно малюнок, який К. Малевич починав малювати у 1913 році

На календарі Малевича цей день був 8 червня 1915 року, а за новим стилем це – 21 червня.

Вже понад 100 років тому в мистецтві відбулась революція, яку дослідники порівнюють за значенням із Ренесансом. Але якщо Ренесанс із теоцентричного зробив світ антропоцентричним, то Малевич вивів світогляд у відкритий космос, знімаючи земні обмеження з мистецтва, яке більше не повинно наслідувати видиму природну «реальність», яку Малевич як раз називав ілюзорною.

Важко уявити, що такий світоглядний зсув міг відбутись нехай навіть у геніального Малевича за один лише день. І не відбувся.

Художник понад рік працював над пошуком нового, власного художнього напрямку. Він уже виріс із кубо-футуристичних експериментів, випробував можливості заумі та алогізми, створив цілу серію февралізмів, що випередили на багато десятиліть концептуальне мистецтво, і почав створювати безпредметні композиції, в яких колір та форма уже майже не прив'язані до природних і стають все більш абстрактними.

Але ці композиції створені перед квадратом абсолютно інтуїтивно (як, до речі, багато чого у творчості Малевича), вони лише неусвідомлені розвідки художнього передбачення. Хоча пізніше Малевич віднесе ці роботи до другого етапу супрематизму.

Ще за рік до створення квадрату у 1914 році Малевич потрапив на читання футуристом-звукописцем Василіском Гнідовим своєї знаменитої «Поєми кінця», яка складалась із 15 частин, кожна з яких була меншою за попередню.

А остання була просто білим аркушем. Наприкінці читання поеми Гнідов просто мовчки хрестив усю публіку.

Після виступу до поета підійшов Малевич і сказав: «Тепер я розумію, що нам треба робити в малярстві: починати з нуля».

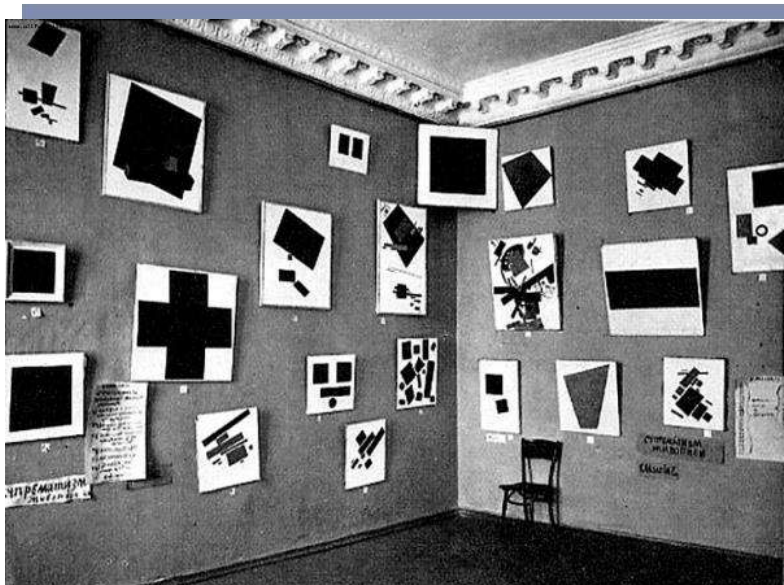
Малевич мріяв створити систему абсолютно вільного мистецтва – позбавленого обмежень етичної концепції, що панувала з часів Античності.

В «Чорному квадраті» немає жодного зв'язку з ілюзорним предметним світом, він є результатом чистого творчого акту, а художник стає рівним природі, адже створює щось, чого не існує в природі, створене лише власним креативним даром.

Чому не існує?

Тому що **квадрат – форма, що не зустрічається в природі, на відміну від кола чи трикутника. Квадрат є результатом чисто умоглядного процесу. Квадрат несе в собі рівність і баланс усіх сторін.**

Малевич знайшов свою точку опори, свою ідеальну формулу ідеального мистецтва і все зійшло в одному полотні. Коли пізніше його питали, що він відчував, коли писав «Чорний квадрат», він розповідав, що між ним і полотном неначе спалахували червоні блискавки.

Перша виставка супрематичних робіт К. Малевича на виставці «0,10». 1915 р.

До речі, деякі дослідники, що мали можливість побачити той перший «квадрат» (він зберігається в архіві Третьяковської галереї і не виставляється для загального огляду), розповідають про надзвичайну енергетику, яка відчувається від полотна. Фактично художник пережив щось подібне до екстатичного містичного досвіду, він відчув, що «через нього світу явилось щось велике» і під цим враженням він тиждень «не міг їсти, пити та спати».

Окрім рідних та Михайла Матюшина, ніхто не знав, над чим працював Малевич у своїй майстерні з квітня до жовтня 1915 року. І лише за кількома листами до Матюшина російській дослідниці Малевича Олександрі Шацьких

вдалось реконструювати дату створення першого «Чорного квадрата».

«Ця робота матиме величезне значення для історії мистецтва. Те, що було зроблено інтуїтивно, приносить дивовижні плоди», – пише Малевич в листі до Матюшина.

К. Малевич, О. Кручоних та М. Матюшин під час створення опери «Перемога над Сонцем» на фіньській дачі М. Матюшина, 1913 р.

Сам Малевич ніде не задокументував дату створення картини, і більше того підписав його 1913 роком – коли в його ескізах до опери «Перемога над Сонцем» вперше зустрічається образ майбутньої ікони супрематизму.

В листопаді 1915 року Олександра Екстер підготувала виставку сучасного декоративного мистецтва: вишивки та килимів за ескізами художників в галереї Лемерсьє у Москві.

За каталогом, у виставці було три ескізи супрематичних композицій Казимира Малевича. Які саме ескізи, на жаль, достеменно невідомо. Але – це перша поява супрематичних композицій поза майстернею Малевича і першими глядачами стали селянки з села Вербівка (зараз Черкаської області).

Малевич описував роботу так: «Квадрат = відчуття, біле поле = «Ніщо» поза цим відчуттям». Для художника це було ядро спресованих смислів, розгортанню яких присвячене було усе його подальше життя і творчість.

«Квадрат» називають іконою нового світу, нового мистецтва. В ньому як в мікрочіпі закладені смисли нової епохи та нового усвідомлення людства, нового виміру існування мистецтва.

У супрематизмі Малевич втілює модель космосу (де немає гори, долу, ваги) і єдиний спромігся виразити відчуття невагомості (до речі, слово це введене саме Малевичем, як і слово супутник у космічному значенні).

Навіть його найближчі учні – Чашник, Суєтін у своїх супрематичних роботах

не змогли повторити цього ефекту. Малевич поєднав ці невагомні елементи з допомогою ритму – єдиної категорії, що поєднав космічний та земний виміри.

Ритм – основа життєвості, впорядкованості, єдності, пульс космічної енергії. При тому порядок не ієрархічний, а рівнозначний, як сторони квадрата.

І парадокс у абсолютній простоті картини.

Дійсно, 99,99% людей на Землі можуть «намалювати так само»: усі віком від 2-х до 120 років, будь-якої статі, раси, віросповідання, освіти, індивідуальних здібностей. Питання лише в тому «навіщо».

Навіщо комусь робити це? Український художник Микола Маценко провів іронічну акцію «В кожну хату по квадрату», закликаючи усіх бажаючих спробувати створити репліку роботи Малевича і розмістити її в своєму домі. І ніхто цього не зробив...

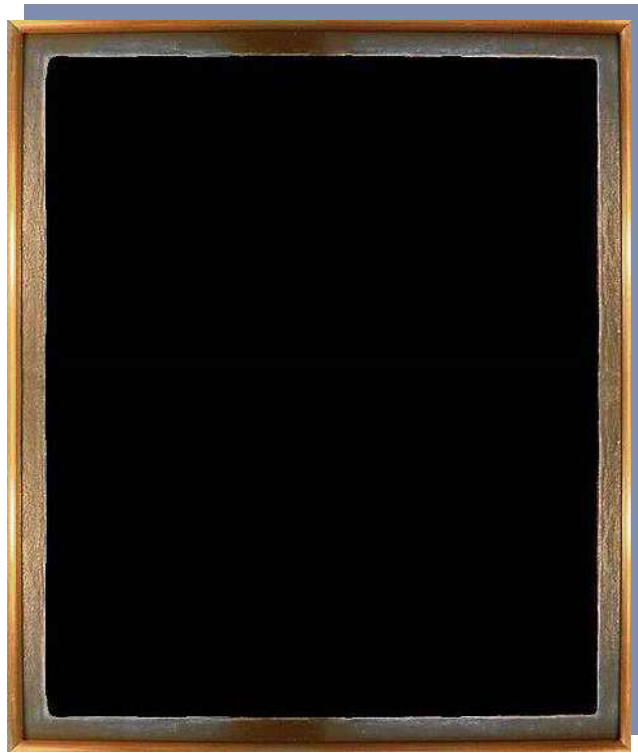
М. Маценко створює репліку «Чорного квадрата» для проекту «В кожну хату – по квадрату»

Художник зробив сам 100 реплік і продав 98 з них на Андріївському узвозі за символічні кошти, що ледве дорівнюють собівартості матеріалів. І ті «квадрати» Маценка є вже мистецтвом в квадраті, бо є результатом іншого мистецького твору іншого художника. І в своєму контексті говорять про зовсім інші речі, ніж хотів сказати Малевич.

Чорний квадрат може намалювати будь-хто. Це анонімна форма. Але «Чорний квадрат» єдиний в історії мистецтва і всі знають хто його створив.

І хоча Малевич не першим використав образ чорного чотирикутника, саме він зробив його найважливішою роботою в мистецтві ХХ-ХХІ ст.

Ще наприкінці ХІХ ст. французький журналіст, іронічний письменник зробив серію монохромних робіт, одна з яких була чорним прямокутником і увійшла в історію під назвою ***«Битва негрів у печері пізньої ночі»***.

Альфонс Алле. Битва негрів у печері пізньої ночі, 1882 р.

А ще на початку XVII ст. англійський філософ-містик та астролог Роберт Фладд використав чорний квадрат для ілюстрації своїх ідей макро- та мікрокосмосу в трактаті «Utriusque cosmi maioris scilicet et minoris Metaphysica, physica atque technica Historia» (1617 рік).

Роберт Фладд. Ілюстрація до трактату Utriusque cosmi maioris scilicet et minoris Metaphysica, physica atque technica Historia 1617 р.

«Чорний квадрат» є своєрідним ідеалом – він приклад абсолютної правдивості: він є тим, чим він є. Втілення форми абсолютної тотожності $A=A$.

Картина «Чорний квадрат» є власне чорним квадратом і нічим іншим.

Він долає прірву між річчю та її образом, між буттям та усвідомленням, пропонуючи універсальну утопічну мову, «супрематичне есперанто».

Нарешті мистецтво і життя стають єдиним цілим, ототожнюються, що знаменує не кінець мистецтва, а навпаки лише його початок. «Чорний квадрат» – і крапка, що відділяє усю попередню історію мистецтва, і кома, від якої починається новий етап розвитку, що заперечує завершеність і передбачає постійний розвиток і трансформацію.

Відразу після знаменитої виставки «0,10» мистецьке середовище розділилось на два табори: тих, хто категорично не хотів приймати ідеї нового мистецького напрямку, та пристрасних прихильників супрематичних ідей Малевича, для яких чорний квадрат став знаменом нового життя.

Останні зробили «Чорний квадрат» своїм символом: пришивали квадрати чорного полотна на одяг, підписувались чорним квадратом, таким собі масонським Орденом Чорного Квадрата (до речі, Малевича звільнили з посади директора ГІНХУКУ з обвинуваченням у містицизмі та створенні навколо себе містичної секти).

За лічені місяці «Чорний квадрат» став символом цілої епохи і зробив Малевича її ідеологом і лідером. Напевно, саме завдяки цій популярності Малевича так складно було позбутись радянській владі у середині 1920-х, коли його колег по цеху відправляли на північ чи просто розстрілювали.

Учні К. Малевича під прапором у вигляді «Чорного квадрата», 1921-23 рр.

Малевич намалював пізніше ще кілька версій «Чорного квадрата». Усього їх існує чотири, а кажуть навіть і п'ять.

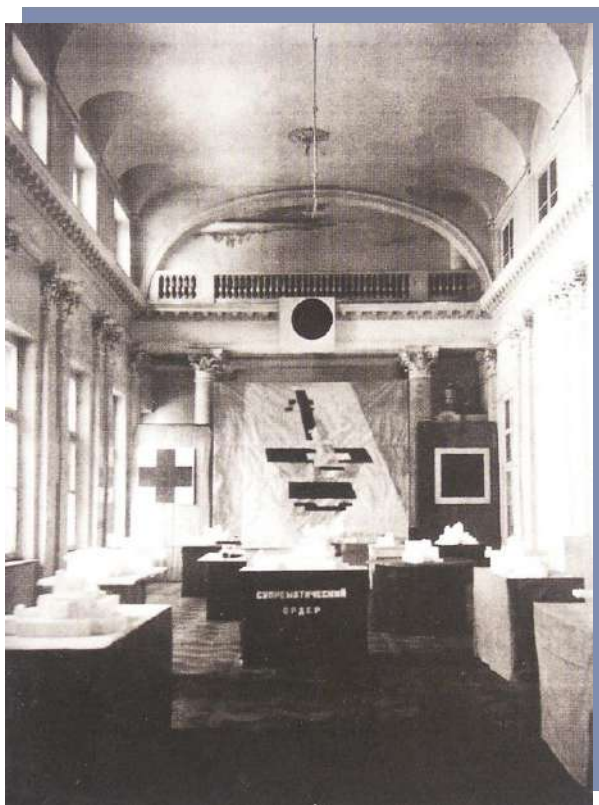
Але лише той один, перший, написаний більше 100 років тому спекотним літнім

днем у московській майстерні Малевича, стосується десятків монографій дослідників з усього світу вже понад півстоліття.

Він знаходиться в архіві Третьяковської галереї у москві ще з 1929 року після закриття Музею живописної культури (першого музею сучасного мистецтва в СРСР, відкритого за ініціативи К. Малевича) і більшу частину свого існування

захований в темній кімнаті сховища.

Хоча причина банальна – поганий технічний стан роботи (зокрема знаменитий кракелюр), але він неначе таємний скарб, що зберігають від сторонніх очей і лише обраним може пощастити побачити його вживу.

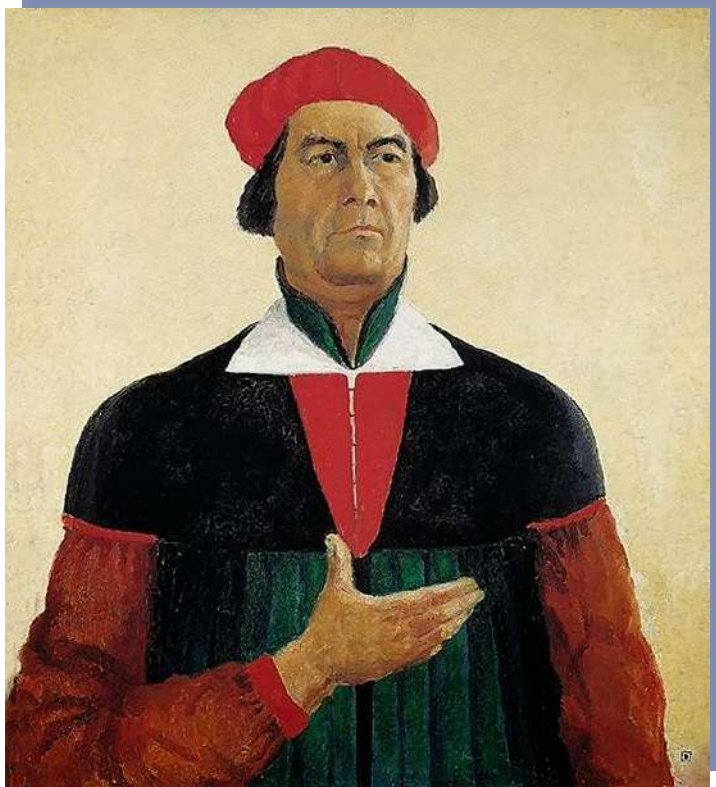

Супрематичний кабінет К. Малевича в ГІНХУКУ

На початку ХХ століття світ був охоплений Першою світовою війною, людство лише мріяло про недосяжний космос, люди потерпали від епідемій та голоду, щойно з'явився перший телефон, фотоапарат, а найбільша швидкість пересування не перевищувала 100 км/год.

Тоді картина Малевича була дійсно передбаченням нової епохи безупинного руху, динамічних трансформацій усіх сфер життя.

Минуло століття, людство балансує на лезі, космічні літаки бороздять простори Всесвіту, досягаючи сусідніх галактик, Земля перенаселена, адже люди навчилися лікувати майже усі хвороби, швидкісний Інтернет доступний майже скрізь на планеті, швидкість пересування обмежена лише фізичними можливостями людського тіла, але досі «Чорний квадрат» ділить людство на дві категорії: тих, хто категорично не сприймає його, і прихильників, які присвячують йому монографії, фільми та навіть пісні.

К. Малевич. Автопортрет, 1933 р. В правому нижньому куті підпис у вигляді чорного квадрата

Отже, ера під знаком «Чорного квадрата» переходить у друге століття, а робота видатного киянина Казимира Малевича стає ще більш актуальною.

ЧОРНИЙ НЕ ЧОРНИЙ

«Чорний квадрат» насправді не чорний. Хімічний аналіз показав, що Малевич використовував три саморобні фарби – палена кістка, чорна охра та темно-зелена. Також художник домішав до складу крейди, щоб прибрати глянець. А ще зображене на картині зовсім не квадрат. Її сторони не рівні одна одній, а протилежні – не паралельні. Ось така оманлива геометрія!

Посмертний трагіфарс

Упродовж років могила художника полишалася без належного нагляду. Діти і дружина практично не відвідували могилу чоловіка і батька, побоюючись за своє життя і свободу.

Під час Другої світової війни у пам'ятник вдарила блискавка, від дуба залишилося лише кореневище. Після війни поле було передано у розпорядження академії наук для експериментального господарства, землю не раз зорювали. Могилу художника було втрачено.

Упродовж тринадцяти років внучаті небожі художника шукали місце поховання свого відомого діда. Шукали могилу як старовинний скарб, залучаючи до пошуків геологів, картографів, міністерство оборони, в архівах якого

зберігалися довоєнні карти. Відповідь дали тільки сучасні топографічні й геодезичні дослідження, які за змінами ґрунту та даними георадарів встановили місце, де ріс дуб, поруч з яким і було поховано прах митця. Землю з поховання було поміщено у декілька капсул. Одну з них було перепоховано у Ромашковому, а інші капсули було відвезено до Варшави і Берліну.

Після 1935 року картини Малевича з його ленінградської майстерні було перевезено на збереження до Державного російського музею, де вони довгі роки у пилюці полишались невідомі не тільки прихильникам творчості художника, а і світовій художній спільноті. У родичів їх було викуплено за копійки.

Інтерес до творчості митця на батьківщині повертається у 1975 році з публікації в журналі «Наука и жизнь». Ім'я митця із забуття повертає письменник Костянтин Симонов, дружина якого Лариса Жадова вивчала мистецтво 1920-х років.

У 1972 році відомий американський мультимільйонер Арманд Хаммер, прагнучи налагодити бізнес-контакти в СРСР, подарував Ермітажу картину Ф. Гойї «Портрет акторки Антонії Сарате». Мистецтвознавці досить скептично ставляться до цієї картини, вважаючи її або фальсифікатом, або настільки поневіченою реставрацією, що від Гойї залишився лише фон. У відповідь з ініціативи міністра культури К. Фурцевої підприємливому американському бізнесмену подарували полотно Малевича «Динамічний супрематизм» (1914).

У 1975 році полотно Малевича «Супрематизм № 57» (1916) було подаровано одному британцю в обмін за передачу радянському керівництву дуже важливих архівних документів. З 1978 року ця картина експонується у галереї Тейт у Лондоні.

З картиною «Чорний квадрат» відбувалося багато чого незрозумілого. В 1933 році відділенню Інкобанку в самарі було запропоновано купити декілька ікон і картину якогось художника... «прізвище якогось художника Малевича, а полотно називається «Чорний квадрат». Подальший перебіг подій виявив ще один невідомий авторський варіант відомого полотна, яке належало родичам художника. Їм було виплачено 250 тисяч доларів. Після банкрутства Інкобанку держава викупила за 1 млн доларів полотно «Чорний квадрат», передавши його на зберігання до Ермітажу.

Не менш заплутаною, як з могилою художника, була історія з 70 картинами Казимира Малевича, які ним були полишені у Європі, у 1927 році, у директора музею Ганновера Олександра Дорнера. Коли до влади в Німеччині прийшли нацисти, які проголосили мистецтво авангардистів «дегенеративним», О. Дорнер сховав картини у підвал, а коли емігрував до США, декілька забрав з собою. Але більшу частину відправив на збереження до Берліну – архітектору Хего Херингу, останній передав їх на збереження до амстердамського музею Стеделик. Голландський музей довгий час виплачував Хего Херингу гроші за картини Малевича. Після смерті архітектора музейне керівництво припустило, що виплачені кошти дозволяють вважати картини власністю музею. Але ж Херинг не був їхнім законним власником. Картини були у нього лише на збереженні.

Спроби родичів у 1970-1980-х роках повернути полотна Малевича із-за кордону на батьківщину успіху не мали. Радянське керівництво вважало цю справу

безперспективною.

Тільки зусиллям німецького мистецтвознавця і арт-детектива та адвоката Клеменса Туссена та американського адвоката Лоуренса Кея упродовж 1900-2000-х років вдалося відстояти права 37 родичів Казимира Малевича із семи країн світу та його творчу спадщину. Організованими ними Товариству Малевича вдалося повернути права на низку полотен митця та отримати суттєві грошові компенсації від Нью-Йоркського Музею сучасного мистецтва і музею Гарвардського університету та Голландського музею.

Нині його картини входять до списку найдорожчих полотен світу.

Картину Малевича «Супрематична композиція» з синім прямокутником продали на аукціоні в Нью-Йорку за \$ 85 мільйонів!

Про подію повідомив аукціонний дім Christie's на своїй сторінці в Twitter. Ім'я покупця не називається. Це новий світовий аукціонний рекорд для даного художника за роботу, яку продали повторно. 3 листопада 2008 року на аукціоні Sotheby's в Нью-Йорку картину «Супрематична композиція» було продано невідомому покупцеві за 60 002 500 доларів, 16 травня 2018-го на аукціоні Christie's полотно продали за 85 812 500 доларів.

Найдорожча

робота Малевича

«Супрематичну композицію» було написано в січні 1916 року, картина розміром 88,5 см × 71 см. Цей витвір мистецтва виконаний в техніці олійного живопису, коли в якості основної сполучної речовини використовуються фарби на рослинній олії.

На картині зображено синій прямокутник поверх червоного променя. На той час вона посідала 55-те місце в рейтингу найдорожчих картин усіх часів.

Супрематизм – напрям авангардного мистецтва, безпредметність, абстрактний геометризм, що виник на початку ХХ ст.

В Амстердамському музеї Стадейлік зібрана найбільша колекція робіт

Малевича поза межами колишнього СРСР. У 1958 році картини були придбані міською владою за солідну на ті часи суму в 120 тисяч гульденів у спадкоємців відомого архітектора Гуго Гарінга. Відомо, що останній вивіз ці полотна з нацистської Німеччини, де вони підлягали знищенню як так зване «дегенеративне мистецтво» (нім. Entartete Kunst). До рук Гарінга картини Малевича потрапили випадково: понад 100 полотен художник залишив під його наглядом у 1927 році, коли вони виставлялися в Берліні, а самого автора терміново викликали на батьківщину.

Коли в 2003-2004 роках Амстердамський міський музей виставляв полотна Малевича в США, спадкоємці митця оскаржили права Гарінга (і, відповідно, музею) на володіння цією колекцією. Після судового розбирання, що затягнулося на 4 роки, сторони процесу пристали на мирову, згідно з умовами якої музей поступився спадкоємцям 5-ма визначними картинами зі своєї колекції.

Фільм про життя та творчість українського художника – авангардиста Казимира Малевича

Байопік «Малевич» – це повноцінний художній фільм, що розповідає про життя реально існуючого або історичного персонажа.

Що криється за відомою картиною «Чорний квадрат», намальованою в 1915 році екстравагантним художником Казимиром Малевичем? Для його суперників – це виклик, для радянської влади – секретний код, для жінок – лист кохання, а для українського народу – трагічне передбачення майбутнього... Ідея та розробка повнометражного художнього фільму про життя та творчість Казимира Малевича належить продюсерській компанії 435 FILMS.

Ідея фільму про життя і творчість видатного митця виникла у продюсерки Анни Паленчук і режисерки Дар'ї Онищенко. Зйомки мали завершитись у березні 2022 року, але були перенесені через повномасштабне вторгнення росії. Влітку 2022 року режисерка і продюсерки стрічки (Анна Паленчук, Дар'я Онищенко, Марія Каель) прийняли рішення завершити виробництво.

Творча група поділилися цікавими (і, будемо відверті, малознайомими) фактами з життя митця в день його народження 23 лютого.

- *«Малевич – геніальний художник, усе своє життя я захоплювалася його творчістю. Одного разу, приблизно 6 років тому, я була в Стокгольмі, де в Музеї сучасного мистецтва побачила його картину. Вона була підписана: «Казимир Малевич – російський авангардний художник». Мене це обурило, адже у багатьох джерелах він досі значиться як російський художник-авангардист, попри те що народився в Києві, писав і говорив українською мовою та провів дитинство, юнацькі роки та частину професійного життя в Україні. Я розказала про це Дар'ї, і ми вирішили, що, зробивши фільм про Малевича, зможемо розказати світу про його українське коріння. Це особливо актуально зараз, адже ми маємо повернути з росії українську*

*культурну спадщину та українські геніальні імена, очистивши їх від імперського нарративу», – ділиться продюсерка та співсценаристка проєкту **Анна Паленчук**.*

Художник Казимир Малевич жив та творив у Радянському Союзі, влада якого знищувала всі прояви вільного мистецтва і воліла підпорядкувати авангард вимогам радянської пропаганди. Малевич – єдиний художник, який відкрито критикував та зображував тему Голодомору в своїх роботах, за що його переслідувала радянська влада.

Образ кінематографічного Малевича формувався завдяки архівним матеріалам, документальним фотографіям, спогадам колег, учнів, друзів та родичів митця. Консультантом фільму та його креативним продюсером виступила виконавча директорка Українського інституту та авторка декількох книг про Малевича Тетяна Філевська. Головні ролі у фільмі виконали актори театру та кіно Віталій Ажнов, Олександр Рудинський, Олексій Горбунов, Ірма Вітовська-Ванца та Марина Кошкіна.

- *«Він космічний, в нього свій цілий всесвіт. Казимир – неабиякий харизмат і гуморист. Його внутрішній стержень і енергетика буквально магнетизують до його особистості».*

Віталій Ажнов (актор театру і кіно, виконавець ролі Казимира Малевича у фільмі «Малевич»)

Є лише фото Малевича, тож важко сказати, якою була його міміка. Ажнов відзначає помітний широкий погляд Малевича. Це говорить про те, що він дивився на світ широко і відкрито.

У своїх мемуарах Малевич називав себе Богом. Він хотів змінити хід історії світового мистецтва і, як будь-який митець прагнув визнання і свободи.

- *«Малевич хотів створити щось абсолютно нове. Думаю, йому все вдалось, інакше ми б зараз про нього не говорили. Малевич однозначно велика постать не лише для України, а й для всього світу».*

Тетяна Філевська (Креативна директорка Українського інституту, артменеджерка, кураторка, дослідниця творчості Казимира Малевича, креативна продюсерка фільму «Малевич»)

Художник був переконаний у власній місії, й це переконання провело його через дуже важкі часи. Він був цікавим промовцем та говорив живо, жартував, міг заспівати. Його учні ним захоплювались та трішки боялись. Він домінував над ними, тому вони не відчували самотійності.

Малевич найбільше мріяв відкрити нове в мистецтві. І він це зробив. Прагнув побудувати нову систему і долучався до появи мережі музеїв сучасного мистецтва в Радянському Союзі, вибудовував нові підходи в мистецькій освіті, зокрема і в Київському художньому інституті. Філевська зауважує, що ці нововведення були згорнуті у 1930-ті роки в інституті, де запанував метод соцреалізму, який живе там і досі, а про Малевича фактично забули.

Супрематизм мав визначальний вплив на усе наступне мистецтво. Неможливо бути зараз художником і не зазнати впливу Малевича. Можна побачити зв'язок дуже багатьох напрямів з Малевичем – мінімалізм, концептуалізм, безпредметне мистецтво. Але найбільший вплив супрематизм справив на архітектуру та дизайн. Звісно, ми говоримо про знакову роль «Чорного квадрата» в історії мистецтва.

Художник мріяв побувати в Парижі й відкрити там виставку. На жаль, йому не вдалось побувати в цьому місті, а от виставки творів Малевича неодноразово відбувались в столиці Франції вже після його смерті.

Казимир Малевич виріс та сформувався як особистість в українському селі. Його батько працював на цукрових заводах, і родина переїздила з одного села в інше. В автобіографічних спогадах Малевич описував, як українська сільська культура надихала його та притягувала. Йому подобалось усе, що робили селяни. Це фактично цитата самого митця. Зокрема, його приваблювало народне мистецтво, а українських селянок (бо саме жінки займались мистецтвом) він називав своїми першими вчителями. Але не варто шукати в його роботах сліди впливу народного мистецтва. Воно радше сформувало його сприйняття кольору, співвідношення форм, а також відчуття простору. Хоча два селянські цикли – дуже вагомі у його доробку – можна також інтерпретувати як присвяту українським селянам, тому що в росії він жив переважно у великих містах, тож з сільською культурою росії не був добре знайомий.

Малевич за життя був визнаним та відомим далеко за межами російської імперії та Радянського Союзу. Він сформував навколо себе школу, представники якої поширювали його ідеї в Європі та США. Його роботи подорожували на виставки в найбільші культурні столиці й отримували хороші відгуки критиків і глядачів. Попри те що Малевича випустили за кордон лише одного разу – у 1927 році, і навіть ця коротка подорож була перервана кремлівським керівництвом, – він

познайомився особисто з польським та німецьким культурними товариствами, які з великим почтом приймали його в Варшаві, Берліні, в Баухаусі в Дессау. В Радянському Союзі після його смерті на довгі десятиліття про Малевича забули. Повернення з небуття сталось уже ближче до розпаду СРСР, а справжній пік популярності відбувся у 1990-2000-х, коли у всіх музеях світу відбулись виставки його творів.

Збереглися спогади членів родини художника про те, що Малевич захворів після арешту у вересні – грудні 1930 року начебто після тортур, проте документально немає цьому підтвержень. Але фактом лишається те, що Малевич страждав від переслідувань, яких зазнав в росії в останні 10 років свого життя: йому не давали працювати, експонувати, публікувати, викладати. Якби не можливість працювати в Київському художньому інституті наприкінці 1920-х, яка була для нього ковтком надії (тому він навіть планував перебраться до Києва з родиною), його кар'єра була б ще коротшою, а частини спадщини, зокрема теоретичних текстів написаних та опублікованих у Києві та Харкові, взагалі б не існувало. Однозначно, радянський режим вкоротив йому віку і не дав реалізувати усе задумане.

Одним з таких нереалізованих задумів став супрематичний фільм, над яким Малевич почав працювати в середині 1920-х.

- *«Ми з командою документального фільму «Малевич. Народжений в Україні» реконструювали його кілька років тому і нарешті реалізували його задум на практиці», – говорить **Тетяна Філевська** з надією, що хоча б таким чином частково змогли віддати належне Малевичу, який має багато зв'язків з українською культурою.*

На думку Філевської, росіянам важливо, щоб українська культура не мала нічого важливого, помітного.

- *«Існування української ідентичності, культури – це підстава для суверенності України і загроза для Росії. Російська імперська політика спирається на виснаження усіх ресурсів провінцій та їхню апропріацію, в тому числі, чи перш за все, в сфері культури. Тому вся наша історія – це знищення, пограбування, викрадення Росією нашої культурної спадщини. Це ж стосується і Малевича, який має дуже велике значення в культурі ХХ-ХХІ ст. Визнати його зв'язок з українською культурою – означає заперечити Путіну в тому, що Україну вигадав Ленін у 1922 році, а на це російська культура не спроможна, тому що повністю залежна та слугує інтересам авторитарного режиму», – коментує **Тетяна**.*

Малевич жив і працював в той час, коли люди вже піднялись в небо і фотографи робили перші аерофотографії. За словами режисерки Дар'ї Онищенко, роботи Малевича дуже нагадують саме аерофотографію – ніби то він літав уві сні,

або просто занурювався у свої фантазії.

Казимир мав дуже особливе ставлення до релігії. В деяких своїх текстах він допускає можливість винаходження власної релігії, бачить себе «Богом Мистецтва».

У 1882 році Алле Альфонс, французький художник, намалював картину «Битва негрів у печері темною ніччю». Це був також чорний квадрат. Малевич знав про цю провокативну картину.

➤ *«Чи можна через це вважати, що Малевич вкрав ідею Альфонса?»
«Чи були у Казимира Малевича коханки? Всі знають, що він був чудовим сім'янином, чоловіком і батьком, але і дружин встиг поміняти достатньо – був тричі одружений. Чи були в його житті ще інші жінки? Все може бути. Ми знаємо, що він був харизматичний, мав чудове почуття гумору і в нього швидко можна було закохатись», – каже режисерка Дар'я Онищенко.*

На дверях кабінету Малевича в НАОМІ висіла табличка: «КАБІНЕТ ЛІКУВАННЯ ВІД РЕАЛІЗМУ». Малевич все своє життя боровся з класичним живописом, а перед смертю раптово сам до нього повернувся.

На цьому він будував і свою педагогічну методику: спочатку необхідно відійти від всього звичного, догматичного, від класики – і повністю відпустити себе, стати вільним. А потім вже усвідомлено можна повертатись до техніки і до класичного мистецтва. Але то вже буде свідомий вибір.

Цікавою родзинкою фільму є його структура. Він складається із чотирьох квадратів – чотирьох частин, кожна з яких розповідає про певний епізод із життя Казимира Малевича.

Режисерка Дар'я Онищенко ділиться, що цей проєкт – боротьба за те, аби розповісти світу справжню біографію Малевича й показати його тісний зв'язок з українською історією і культурою. Війна змінила акценти в цій стрічці. Дар'я проводить чіткі паралелі між Голодомором, сталінськими репресіями і тим геноцидом українського народу, який росія чинить сьогодні. Важливо, щоб європейська громадськість краще зрозуміла історичні передумови того, що відбувається. Ми боремося зараз за існування як держава: не тільки за наші території, а за саме право бути українцями. Тому так важливо зараз захищати свою історію і культуру, захищати імена своїх митців, яких радянська влада, а потім і сучасна росія просто привласнили.

➤ *«Стрічка не претендує на 100% історичну достовірність. Це художній фільм, а не біографічна документалка. Цим фільмом ми хочемо відвоювати в росії Казимира Малевича, повернути художнику його українсько-польську біографію. Зараз увага до українського кіно дуже велика. Ми побачили на фестивалі інтерес до нашого проєкту, цікавість до постаті самого Малевича. Багато хто відмітив, що в нас дуже сильні актори. Звичайно, всі були дуже вражені, що нам удалося дозняти фільм зараз, під час війни,*

у таких важких умовах», – поділилася сценаристка та режисерка фільму Дар'я Онищенко.

Події фільму розгортаються на етапі розквіту творчості Казимира Малевича й охоплюють ті періоди із життя митця, які є актуальними в контексті російсько-української війни. Так, особливу увагу приділили відтворенню його картини періоду Голодомору в зруйнованих російською армією селах Київщини. Люди без облич стають у фільмі українцями сьогодення.

Кадр з фільму

Література

Книги

Казимир Малевич (1878-1935) : (художник, теоретик авангардового живопису) // 100 найвідоміших українців / [під заг. ред. Ю. Павленка]. – [Київ] : КМ-БУКС, [2015]. – С. 421-428

Казимир Северинович Малевич // Видатні українці. – Харків : Фактор, [2008]. – С. 177-179

Коляда І. Казимир Малевич / І. Коляда. – Харків : Фоліо, 2018. – 121 с. : тв. – (Знамениті українці)

Малевич Казимир Северинович // Проект «Україна». Галерея національних героїв / авт.-упоряд. А. Ю. Хорошевський. – Харків : ТОВ «Бібколектор», 2012. – С. 288-292

Мельничук Г. «Чорний квадрат». Казимир Малевич Г. Мельничук // 1000 незабутніх імен України / Г. Мельничук. – Київ : Школа, 2005. – С. 202-204

Скицька У. Казимир Малевич / У. Скицька // Наші на карті світу. Історії про людей, якими захоплюється світ / У. Скицька. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. – С. 60-64

Терес Н. Малевич Казимир Северинович / Н. Терес // Діячі науки і культури України : нариси життя та діяльності / за заг. ред. А. П. Коцура. – Київ : Книги - XXI, 2007. – С. 271-275

На шпальтах газет та журналів

Амурський В. Малевич і Україна / В. Амурський // День. – 2019. – 1-2 берез. – С. 25, 30

Кисельова К. Усі вимагають, щоб мистецтво було зрозуміле. Але не вимагають від себе пристосовуватися до його розуміння / К. Кисельова // Країна. – 2019. – № 11. – С. 10-12

Кльосова О. Найвідоміший у світі киянин / О. Кльосова // День. – 2019. – 20-21 верес. – С. 20

Куришко Д. Україна і парфуми: п'ять історій про Малевича / Д. Куришко // Літературна Україна. – 2019. – 2 берез. – С. 14

Павліченко Н. Осередок авангарду / Н. Павліченко // День. – 2019. – 27 лют. – С. 6

Самченко В. Український квадрат Малевича / В. Самченко // Україна молода. – 2019. – 1-2 берез. – С. 14

Самченко В. Чорне і біле Малевича / В. Самченко // Україна молода. – 2018. – 31 жовт. – С. 11

Терес Н. Малевич Казимир Северинович / Н. Терес // Діячі науки і культури України : нариси життя та діяльності / за заг. ред. А. П. Коцура. – Київ : Книги - XXI, 2007. – С. 271-275

Філевська Т. Київське коло Малевича / Т. Філевська // Український тиждень. – 2018. – № 14. – С. 40-43

Чорна С. Казимир Малевич більше не «руській» – це український художник /

С. Чорна // Голос України. – 2023. – 22 берез. – С. 20

Шевчук І. «Хочу заказати їдну лекцію, щоб аж жарко зробилось» / І. Шевчук // Країна. – 2019. – № 7. – С. 46-50

Електронні видання

Вовк О. «Чорний квадрат» Малевича: таємниця картини та її тлумачення [Електронний ресурс] / О. Вовк // Coolinfo : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2023. – Режим доступу: <https://coolinfo.in.ua/chornyj-kvadrat-malevycha-tayemnyczya-kartyny-ta-yiyi-tlumachennya/> (дата звернення 31.01.2023). – Назва з екрана.

Завершилися зйомки фільму про життя та творчість українського художника – авангардиста Казимира Малевича [Електронний ресурс] // Elle.ua : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2022. – Режим доступу: <https://elle.ua/stil-zhizni/novosty/zavershilisya-zyomki-filmu-pro-zhittya-ta-tvorchist-ukrainskogo-hudozhnika-avangardista-kazimira-malevicha/> (дата звернення: 23.01.2023). – Назва з екрана.

Казимир Малевич: маловідомі факти про відомого художника – від знімальної групи Байопіку «Малевич» ексклюзивно для ELLE.UA [Електронний ресурс] // Elle.ua : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2023 – Режим доступу: <https://elle.ua/ludi/novosty/kazimir-malevich-malovidomi-fakti-pro-vidomogo-hudozhnika/> (дата звернення: 23.01.2024). Назва з екрана.

Куришко Д. Україна і парфуми: 5 історій про Малевича [Електронний ресурс] / Д. Куришко // BBC NEWS Україна : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2018. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43168714> (дата звернення: 29.01.2024). – Назва з екрана.

Лебедева К. Малевич та Україна. Ексклюзив Бібліотеки українського мистецтва [Електронний ресурс] / К. Лебедева / Бібліотека українського мистецтва : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м. : б. в.]. – Режим доступу: <https://uartlib.org/exclusive/malevich-ta-ukrayina/> (дата звернення: 29.01.2024). – Назва з екрана.

«Супрематична композиція» продана [Електронний ресурс] // Фактосвіт : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м. : б. в.]. – Режим доступу: <https://factosvit.com.ua/suprematychna-kompozytsiya-prodana/> (дата звернення: 24.01.2024). – Назва з екрана.

Філевська Т. Все, що ви хотіли знати про «Чорний квадрат», але боялись запитати [Електронний ресурс] / Т. Філевська // Українська правда : [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2015. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2015/06/24/196184/> (дата звернення: 5.02.2024). – Назва з екрана.

Черкаська Г. Казимир Великий [Електронний ресурс] / Г. Черкаська // UA Modna : [сайт]. – Текст. дані. – Івано-Франківськ, 2017. – Режим доступу: <https://uamodna.com/articles/kazymyr-velykyy/> (дата звернення: 25.01. 2024). – Назва з екрана.

Бібліографічний посібник

Серія «Народжені Україною»

Український квадрат Малеви́ча

До 145 - річчя від дня народження

Біобібліографічне досьє

Укладач:

Ольга Пошибайло

Редактор
Комп'ютерний набір
Комп'ютерна верстка
Відповідальна за випуск

Н. Фенько
О. Пошибайло
О. Якубовський
С. Сичова

Підписано до друку 8.02.2024 36 стор. Тираж 3 прим.
Обласна бібліотека для юнацтва імені Олесея Гончара
36039, м. Полтава, вул. Олесея Гончара, 25 а
[http:// libgonchar.org](http://libgonchar.org) E-mail: pobugonchara@ukr.net

